

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ων ἢ ἀφοσίωσις εἰς τὴν κοινὴν ὕπαρξιν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ νικήσῃ τὸν θάνατον εἰς τὴν ρίζαν τῆς τραγικῆς του σημασίας, τὴν ἀπομόνωσιν τῆς ὑπάρξεως εἰς τὸ περιθώριον τῆς ζωῆς.

II. Ἡ γλῶσσα δὲν ὑπῆρξεν ἀπλῶς ὁ ἀντικατοπτρισμὸς τῶν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀπτική γωνία τῶν σχέσεων, τῶν ἀξιῶν καὶ τῶν καθηκόντων. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι δὲν προσδιορίζεται μόνον ὑπὸ τῆς πραγματικότητος, ἀλλ' ὅτι προσδιορίζει καὶ τὴν στάσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντί τῆς. Εἰς τοὺς καιροὺς διὰ τοῦτο τῶν μεταπροσανατολισμῶν τῆς ἱστορίας ἡ γλῶσσα εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ πρόσκοπος τῆς ἀλλαγῆς ἢ σύμμαχος τῆς ἀντιδράσεως, νὰ δημιουργήσῃ τὴν συνείδησιν τοῦ τί ἀκριβῶς συντελεῖται καὶ νὰ ἐπηρεάσῃ ἀναλόγως τὰ γεγονότα ἢ νὰ συγκρατήσῃ τὴν προσοχὴν εἰς ὅ,τι παρέρχεται καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς νὰ καθυστερήσῃ τὴν ἐξέλιξιν καὶ νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν ἄνθρωπον, μέχρις ὅτου ἀναλωθῇ ἐσωτερικῶς, νὰ ζῆ καὶ νὰ πράττῃ ἐντὸς ἐνὸς κόσμου, τὸν ὁποῖον δὲν γνωρίζει καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ἐννοεῖ καὶ δὲν ἐλέγχει. Ἐὰν λοιπὸν ἡ πρώτη περίπτωση δημιουργῆ καταστάσεις, ἡ δευτέρα παρατείνει τὴν ἐπίφασιν, ὅσων συνετελέσθησαν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπιτρέπει τὸν ἀδέσποτον δρόμον τῶν ἐπικαίρων γεγονότων. Ἀσύγχρονοι, ἀλλὰ γλωσσικῶς προικισμένοι ἐκπρόσωποι μεγάλων ἱστορικῶν καιρῶν εἶναι δυνατόν νὰ συναρπάξουν, ὅσους ταλαιπωροῦνται εἰς τὴν δίνην τῶν ἀνακατατάξεων καὶ διὰ τῆς πνευματικῆς αὐτῆς αἰχμαλωσίας νὰ τοὺς ἐμποδίσουν νὰ συλλάβουν περὶ τίνος πρόκειται, ὥστε νὰ γίνουν κύριοι τῆς ὑπάρξεώς των. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Ἡράκλειτος ἔκρινε τὸν Ὅμηρον — τὸν δημόσιον ἐπαινέτην τοῦ ἡρωϊκοῦ παρελθόντος τῆς Ἰω-

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

νίας — «ἄξιον ἐκ τῶν ἀγώνων ἐκβάλλεσθαι καὶ ῥαπίζεσθαι»¹.

Ὡς διάρθρωσις ὅμως τῆς κριτικῆς, τῆς ποιοτικῆς καὶ τῆς δεοντολογικῆς τοποθετήσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ζωὴν ἡ γλῶσσα τοῦ ἐπιβάλλει ὄχι μόνον διὰ τῶν ἀναχρονιστικῶν της λειτουργιῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς της δομῆς νὰ βλέπῃ καὶ νὰ θέλῃ, ὅ,τι καθιέρωσε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πνευματικῆς της ἀναπτύξεως. Τὸ πρᾶγμα φαίνεται σαφῶς εἰς τὴν ἠθικὴν πάλην, τὴν ὁποίαν σκηνοθετεῖ ἐνώπιον τῶν δυσκολιῶν τῆς ζωῆς. Ἐὰν ἀναλογισθῇ κανεὶς, ὅτι ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ μάχεται καθημερινῶς διὰ τὴν ἐπιβίωσίν του, θὰ φανῇ, ὅτι ὁ ἀγὼν αὐτὸς μεταξύ καλοῦ καὶ κακοῦ ἔχει προϊστορικὴν καταγωγὴν.

Ἡ γλῶσσα δὲν εἶχε πάντοτε τὴν σημερινὴν φωνητικὴν της μορφήν, ἀλλ' ἦτο παροῦσα τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπεχειρήθη δι' ὠρισμένων συμβολικῶν πράξεων ἢ ἀπόκρουσις τοῦ κινδύνου. Ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ προσεπάθησεν ἀρχικῶς νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὰ φοβερὰ ὄντα τοῦ περιβάλλοντος τῆς ζωῆς του διὰ τῆς μιμήσεως τοῦ φυσικοῦ των χαρακτήρος, ὥστε νὰ ἐννοήσουν τὴν θέλησίν του. Ὁ Λουκιανὸς ἀντιλαμβάνεται τὸ γεγονός ὡς ἐξῆς: «Δοκεῖ γάρ μοι ὁ παλαιὸς μῦθος καὶ Πρωτέα τὸν Αἰγύπτιον οὐκ ἄλλο τι ἢ ὀρχηστὴν τινα γενέσθαι λέγειν, μιμητικὸν ἄνθρωπον καὶ πρὸς πάντα σχηματίζεσθαι καὶ μεταβάλλεσθαι δυνάμενον, ὡς καὶ ὕδατος ὑγρότητα μιμεῖσθαι καὶ πυρὸς ὀξύτητα ἐν τῇ τῆς κινήσεως σφοδρότητι καὶ παρδάλεως θυμὸν καὶ δένδρου δόνημα καὶ ὅλα ὅ,τι ἂν θελήσειε»². Ὅτι βασικῶς

1. Diels I B' 42

2. Περὶ ὀρχήσεως 19 (p. 279)

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ἡ συμβατική κίνησις τοῦ σώματος εἶχεν ἀποτρεπτικὴν ἢ ἐπιθετικὴν σημασίαν, μαρτυρεῖται μέχρι σήμερον διὰ τοῦ ἀνοίγματος τῆς παλάμης πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἐχθροῦ, ὡς ἐάν εἶχεν ἐκτοξευθῆ ἑναντίον του μία πέτρα. Συνέβη λοιπὸν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἡ γλῶσσα νὰ παρακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἐπιβίωσιν, νὰ τοποθετηθῆ μεταξὺ φόβου καὶ μίσους, εὐχῆς καὶ κατάρας, ἐλπίδος καὶ δυστυχίας. Ἐάν ὁ κόσμος παρουσίασε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διπλῆν ὄψιν, διὰ νὰ ἐμφανισθῆ πρὸ τῆς ἐκάστοτε ἀποφασιστικῆς στιγμῆς ὡς ἐχθρὸς ἢ ὡς φίλος, ἀπέκτησε καὶ ἡ γλῶσσα τὴν συνήθειαν νὰ χαρακτηρίζῃ τὰ πράγματα καὶ τὰ φαινόμενα ὡς ἅγια ἢ ὡς βέβηλα, ὡς δίκαια ἢ ὡς ἄδिका, ὡς «ὄντως ὄντα» ἢ ὡς «συμβεβηκότα», ὡς ἱστορικῶς ἀναγκαῖα ἢ ὡς ἱστορικῶς ἀπαραδέκτα.

Ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς κοινωνικῆς ἀνελευθερίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολιτισμοῦ ὁ ἀμυντικὸς αὐτὸς διαχωρισμὸς μεταξὺ συμμάχων καὶ ἀντιπάλων εἰς τὴν ζωὴν ἀνέπτυξεν ἠθικὴν διάστασιν. Εἰς τοὺς κεντρικοὺς χώρους τῆς ἱστορίας ὁ ἄνθρωπος ἐτοποθετήθη μεταξὺ τῆς «ἀγαθῆς» τάξεως (ὅπως τὴν ἐξεπροσώπησεν ὁ κύριος τῆς γῆς ὑπὸ τὴν αἰγίδα ἑνὸς ὑπερφυσικοῦ κηδεμόνου, ὁ ὁποῖος ὠριζεν ὡς ἀρετὴν τὴν ὑποταγὴν καὶ τὴν εἰλικρίνειαν) καὶ τῆς «πονηρᾶς» δυνάμεως (ἡ ὁποία ὑπέβαλλε τὴν σκέψιν τῆς ἀποστασίας καὶ προέτρεπεν εἰς τὴν δολιότητα). Ὅπου ὁ ἐξανδραποδισμὸς τῆς ὑπάρξεως ἔφθασεν εἰς τὰ ἔσχατα ὅρια τῆς ἀντοχῆς, ὅπως συνέβη π.χ. εἰς τὴν Περσίαν τῶν Ἀχαιμενιδῶν, τὴν Ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν, τὴν Εὐρώπην τῶν Μέσων χρόνων καὶ τὴν ἐπαναστατικὴν Ρωσίαν, ὁ ἄνθρωπος ἐδιχάσθη μεταξὺ τῆς ἀρχῆς τοῦ φωτός καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ σκότους, τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τοῦ φθαρτοῦ κόσμου, τῆς θείας καὶ τῆς

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

σατανικῆς θελήσεως, τοῦ προλεταριάτου καὶ τῆς κεφαλαιοκρατίας. Ἡ κλασσικὴ Ἑλλάς ἀπετέλεσε τὴν μεγάλην ἐξαίρεσιν τῆς πολώσεως αὐτῆς διὰ τοῦ ἐξαγιασμοῦ ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν δαιμονικῶν ὑποστάσεων καὶ τῆς δημιουργίας συστημάτων ἀποδόσεως τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ γενικοῦ συμφέροντος. Μετὰ τὴν πτώσιν ὅμως τῆς δημοκρατίας ἡ ἐξέλιξις συνέχισε τὸν ἱστορικὸν της δρόμον μέχρι τῆς ἐποχῆς μας, ὅποτε δημιουργοῦνται διὰ δευτέραν φοράν εἰς τὴν ἱστορίαν οἱ ὅροι τῆς ὑπερβάσεώς της.

Πρὸς τὸ παρὸν ἐν τούτοις ἡ προἱστορικὴ διαίρεσις τοῦ κόσμου εἰς δύο στρατόπεδα εὐρίσκεται εἰς ἔξαρσιν, πρῶτον διότι ἀναπτύσσονται διεθνεῖς ἀνταγωνιστικοὶ συνασπισμοί, δεύτερον διότι τὰ γεγονότα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ ζωὴ, δὲν διεξάγονται γενικῶς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας καὶ προκαλοῦν ἐπομένως διὰ τὴν ἔκβασίν των φόβον καὶ ἀβεβαιότητα, τρίτον διότι τὰ βιομηχανικὰ πράγματα δὲν δεσμεύονται διὰ τοῦ ὀνόματός των, τὸ ὁποῖον τονίζει συνήθως μίαν ἐντυπωσιακὴν τῶν ιδιότητων καὶ ἀφίνει γλωσσικῶς ἀκάλυπτον τὴν πραγματικὴν των δρασίαν, τέταρτον διότι ὁ τομεὺς τῆς τεχνικῆς ἐργασίας δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πρωτοβουλίας καὶ τὴν ἀτομικὴν ἔκφρασιν, ἡ ὁποία θὰ ἐξησφάλιζε τὸν ἄνθρωπον κοινωνικῶς, ὥστε νὰ μὴ θέλη νὰ κερδίσῃ τὴν προσωπικότητά του διὰ τῆς καταπιέσεως τῶν ἄλλων, πέμπτον διότι ἔνεκα τῶν πολλαπλῶν κρατικῶν ἐξαρτήσεων δημιουργεῖται ἡ συναίσθησις τῆς μηδαμινότητος, ἡ ὁποία ὑποθάλλει τὴν ἀντίδρασιν, ἕκτον διότι ὁ πολιτικὸς περιορισμὸς οὐσιωδῶν ἐλευθεριῶν στηρίζεται εἰς τὴν διάδοσιν, ὅτι ἀντιστρατεύεται μίαν τρομακτικὴν ἀπειλήν. Ὑπὸ τοὺς ὅρους αὐτοὺς προκαλεῖται ἡ ἀνάγκη τῆς συσπεί-

ρώσεως έναντίον σχηματικῶν, ἀοράτων καὶ ὑποτιθεμένων ἐχθρῶν, ἡ ὁποία διαχωρίζει τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὀπαδοὺς καὶ ἀντιπάλους καὶ — μέχρις ὅτου δοθῇ εὐκαιρία διὰ τὴν πραγματικὴν σύγκρουσιν — προσπαθεῖ νὰ ἐκτονωθῇ διὰ τῶν ἰδεολογικῶν ἢ τῶν τηλεοπτικῶν καὶ τῶν ποδοσφαιρικῶν ἀγώνων.

Ἀπὸ τῆς ἄλλης ὁριζῆς πλευρᾶς ἐντὸς μιᾶς πραγματικότητος, ἡ ἔρευνα τῆς ὁποίας δὲν χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς λογικῆς τῶν μεταξὺ των ἀποκλειομένων θέσεων («ναὶ» - «ὄχι»), ἀλλ' ὑπὸ τῆς κβαντομηχανικῆς συγκροτήσεως ἐνὸς «γενικωτέρου σχήματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἡ ἀληθινὴ ἀξία μιᾶς προτάσεως περὶ τῶν πραγματικῶν ἀριθμῶν ἐκφράζεται διὰ τῆς πιθανότητος»¹, ἡ ἀξιολογικὴ κρίσις ὀφείλει νὰ διαφοροποιήσῃ τὸν κόσμον μεταξὺ «καλοῦ» καὶ «κακοῦ». Εἰς μίαν ἐποχὴν, ἡ ὁποία συνθέτει τὰ ἐπαγγέλματα, τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὰ δικαιώματα καὶ δημιουργεῖ συνολικὰ γεγονότα διηπειρωτικῶν ἀναγκῶν καὶ προεκτάσεων, παύει νὰ διχάζεται ὁ κόσμος συμφώνως πρὸς τὴν τακτικὴν τῆς μονομαχίας καὶ τὴν ἠθικὴν τοῦ αὐταρχικοῦ καθεστώτος. Ὄταν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα προκύπτουν ἐκ τῆς ἰδιοποιήσεως τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιτευγμάτων, διὰ τῶν ὁποίων ἀντικαθίστανται οἱ φυσικοὶ ὅροι ζωῆς, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξουν βιώματα, γνώσεις καὶ κριτήρια ἰδιωτικοῦ χαρακτήρος, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ἀποτελοῦν μίαν ἠθικὴν ἐνότητα, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἡ διαφορὰ συνίσταται εἰς τὸν βαθμὸν τῆς συνειδησεως καὶ τὸν ἀνάλογον ἐπηρεασμὸν τῆς πορείας, ὧν συμβαίνουσι. Ἐναντι

1. L. A. Steen: New Models of the Real-number Line («Scientific American», New York CCXXV τόμ. 1971, σ. 98)

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς συνθέσεως «ἀντιλαμβάνεται κανεὶς τοὺς μεγάλους ἀνταγωνισμούς, οἱ ὅποιοι συντελοῦνται σήμερον εἰς τὸν κόσμον, ἐσφαλμένως, ἐφ' ὅσον τοὺς ἐννοεῖ ὡς ἀγῶνα τῶν ἠθικῶν ἀνθρώπων (ἐμεῖς) ἐναντίον τῶν ἀνηθικῶν (αὐτοί)»¹. Ἡ ἀνάπτυξις ἐξ ἄλλου πολιτιστικῶν σχέσεων πρὸς τὸ παρελθόν, τὸ μέλλον καὶ τὴν οἰκουμενικὴν πραγματικότητα δημιουργεῖ καὶ ἀπαιτεῖ μίαν ὑπέρβασιν τῆς διπολικῆς αὐτῆς νοοτροπίας διὰ τῆς κατανοήσεως καὶ διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν σύνθετον ἱστορικὸν του χαρακτήρα. Ἐὰν π.χ. ἄλλοτε μοναδικὴ τιμωρία ἦτο ἡ θανατικὴ ποινὴ καὶ ἀργότερον ὁ ἀκρωτηριασμός, εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἐπιβάλλεται κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης μία διαβάθμισις ἀπὸ τῆς φυλακίσεως, τῆς ἀναστολῆς, τοῦ προστίμου καὶ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων μέχρι τῆς ἀπαλλαγῆς λόγῳ νομίμου ἀμύνης ἢ ἀμφιβολιῶν ἢ ἐνεκα προγενεστέρου ἐντίμου βίου, συγχύσεως ἢ βρασμοῦ ψυχῆς.

Ἡ διαφοροποίησις αὐτὴ δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ σύγχρονα πράγματα, τὰ ὅποια δὲν εἶναι γενικῶς ἀτομικὰ ἔργα, ἀλλὰ κατασκευάσματα ὁμάδων ἐργασίας καὶ δὲν ἔχουν συνήθως συγκεκριμένην ἀποστολήν, ἀλλ' ἐντάσσονται εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς ζωῆς καὶ ἀποκτοῦν ἀναλόγως τῆς χρήσεως τὴν πραγματικὴν των ἀξίαν. Ὅσοι χαρακτηρίζουν διὰ τοῦτο τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, κρίνουν ταυτοχρόνως καὶ αὐτούς, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς ἄμεσον συνάρτησιν μαζί των. Ἀνθρώποι καὶ ὄροι ζωῆς εἶναι δυνατόν νὰ παρουσιάζωνται «πολὺ καλοί»,

1. S. I. Haykawa: Symbols, Status and Personality, New York 1963, σ. 153

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

«ὀλιγώτερον καλοί», «ὄχι τόσο καλοί», προτοῦ ἐμφανισθοῦν ὡς «κακοί». Αυτόκίνητα ὅμως ἢ ραδιόφωνα δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὰ οὔτε μόνον καλὰ οὔτε μόνον κακὰ πράγματα, ἀλλὰ συνθέσεις θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν διὰ τὴν ὑπαρξιν ἐνεργειῶν, ὥστε νὰ ἐξαρτᾶται πρὸ πάντων ἐκ τῆς ὑποκειμένης στάσεως ἀπέναντί των, τί ἀκριβῶς εἶναι. Ἡ πνευματικὴ σύμφυσις τῶν σημερινῶν ὄντων πρὸς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα παρουσιάζει λοιπὸν τὰ γνωρίσματά των ὄχι ὡς ἰδικῆν των ὑπόθεσιν, ἀλλ' ὡς προσωπικόν μας θέμα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ ἡ γλῶσσα δὲν ἀντικατοπτρίζει ἀπλῶς τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ τῆς προσδίδει, ὅπως καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισίν της, τὸν χαρακτικτῆρα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀποκαλύπτει ὡς πρόβλημα πνευματικῆς τάξεως. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἔρχεται ἡ διαπίστωσις, ὅτι ὁ κόσμος τῆς ἐμπειρίας «δὲν εἶναι ἀντικείμενον εἰς τὴν σχέσιν ὑποκειμένου - ἀντικειμένου, ἀλλ' ἡ ἰδία ἡ σχέση»¹.

1. J. J e a n s: Physics and Philosophy, Cambridge - New York 1946^ο, σ. 143

* * *

«Ἐλεύθερος Κόσμος», 8 καὶ 12 Σεπτεμβρίου 1972.

VI

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

1. Πολλά ἔθνη εὐρέθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀνακατατάξεων τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μεταβάλουν ὄργανον ἐκφράσεως ἢ νὰ χρησιμοποιήσουν δύο καὶ τρία ἰδιώματα ταυτοχρόνως. Ἐὰν ὅμως λεχθῆ, ὅτι σήμερον ἡ γλῶσσα ὑφίσταται τὴν μεγαλυτέραν ἴσως ἱστορικὴν τῆς δοκιμασίαν, δὲν θὰ πρόκειται περὶ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, ἂν καὶ ἡ ὀδύνη, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ πτώσις τῆς τιμῆς τοῦ ἔθνικοῦ λόγου ταλαιπωρεῖ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς συναγωνιζομένους διὰ τὴν ἐκτεχνίκευσίν των μικροὺς λαούς. Τὸ γλωσσικὸν πρόβλημα ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὑπὸ διαφόρους τύπους καὶ ἀνησυχεῖ τὴν πατριωτικὴν συνείδησιν (π.χ. τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία παραπαίει μεταξὺ «καθαρευούσης» καὶ «δημοτικῆς»), τὴν κρατικὴν οἰκονομίαν (π.χ. τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία περιορίζει τὰ μορφωτικὰ της ἰδρύματα εἰς τὰ ξένα κράτη), τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν (ἡ ὁποία εἰς μίαν ἐξτρεμιστικὴν κατεύθυνσιν θέλει νὰ γίνῃ γλωσσολογία) καὶ τὴν καθημερινὴν ὁμιλίαν (ἐφ' ὅσον ἡ τεχνικὴ ἀναδιάρθρωσις τῆς πραγματικότητος ἐπιφέρει σύγχυσιν εἰς τὴν ἐννοιολογικὴν τῆς ἀπόδοσιν). Συμβαίνει ἐπίσης οἱ γλωσσικῶς εὐαίσθητοι νὰ ἰκετεύουν τὴν ποίησιν νὰ νοηματοδοτήσῃ τὴν ὑπαρξίν των, οἱ ἀπαίδευτοι νὰ θυσιάζουν τὸν λόγον εἰς τὴν ὄρασιν καὶ πολλοὶ ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπιδοκιμάζουν τὴν ὑπαρξίν των,

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

νά όμιλοῦν, διὰ νά συγκαλύψουν τήν ἠθικήν των ἔνδειαν.

Ταυτοχρόνως τὰ σημαντικά γεγονότα τοῦ κόσμου δέν διεξάγονται εἰς τόν χῶρον τῆς ἀμέσου ἐμποπτείας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ ὀργανισμούς πληροφοριοδοτήσεως καί ἀναγκάζει τόν ἄνθρωπον νά στηρίζεται εἰς μίαν ἐμπειρίαν δευτέρας χειρός, προκειμένου νά πράξῃ. Εἰς τήν μεσίτευσιν αὐτήν τῆς γνώσεως λαμβάνουν μέρος καί τὰ βιομηχανικά προϊόντα, διὰ νά ὑποκαταστήσουν μέσῳ τῆς τεχνικῆς των ἰκανότητος τήν προσωπικήν ἔκφρασιν. Παρουσιάζονται ὡς ὑποσχέσεις τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἀναγκῶν καί τῆς ἐξουδετερώσεως τῶν ἐμποδίων τῆς ζωῆς καί ἀπομακρύνουν ἐκ τοῦ ὀπτικοῦ της πεδίου τήν δυσκολίαν. Ἐφ' ὅσον ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἰδιοποιεῖται τήν ἀντικειμενικήν των δυνατότητα, τὸ πρόβλημά του δέν εὔρισκεται εἰς ὅ,τι τόν περιβάλλει, ἀλλ' εἰς τόν τρόπον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐνεργεῖ, χωρὶς νά ὀρίζῃ τήν πρᾶξιν του. Τὸ γεγονὸς ἐπομένως, ὅτι τὰ σύγχρονα πράγματα ὀνομάζονται, δέν σημαίνει ἀπαραιτήτως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται τήν ὄντολογικήν των συμπεριφορᾶν, ὅπως τὸ ἔπραξεν ἄλλοτε διὰ τῆς πνευματικῆς δεσμεύσεως τῶν φυσικῶν φαινομένων. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν τούτοις ἡ γλῶσσα παρατηρεῖ τήν σημερινήν πραγματικότητα, ὅπως ἄλλοτε τήν φύσιν. Διακρίνει τὰ μορφολογικά της γνωρίσματα, ὡς ἐὰν ἦσαν ἡ ὀρατὴ ὄψις τῆς ὑποστάσεώς των καί ἀφίνει ἐκτὸς θέματος τόν ἀνθρώπινον χαρακτήρα της. Καθ' ὃν χρόνον (καί διότι) ἐγκαταλείπει τὸ οὐσιῶδες εἰς τήν σκιάν τῆς συμβατικῆς του μορφῆς, τοῦ ἐπιτρέπει νά συμπεριφέρεται ἀνεξελέγκτως. Ἐπιφορτίζεται μάλιστα νά παρουσιάσῃ τὰ τεχνικά ὄντα, ὄχι ὅπως εἶναι, ἀλλ' ὅπως θὰ τὰ ἤθελεν ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δέν συλλαμβάνει τήν πραγματικήν των φύσιν ὡς συνάρτησιν τῆς διαγωγῆς του. Δημιουργεῖται κατ'

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

αὐτὸν τὸν τρόπον μία ὁμιλητικὴ πραγματικότης, ἡ ὁποία διαφέρει τοῦ κόσμου τῶν παραμυθιῶν, διότι τότε οἱ σύντροφοι τῆς ζωῆς ἐξέφρασαν τὴν γενικὴν πείραν ὡς συμβουλὴν διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου ἐναντίον τῶν κινδύνων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἡ παραπλανητικὴ διάθεσις τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποία χειρίζονται σήμερον τὸν λόγον, προέρχεται διὰ τοῦτο βασικῶς ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ ἀνθρώπος δὲν κατακτᾷ προσωπικῶς, ἀλλ' ἀγοράζει καὶ ὑφίσταται τὴν πείραν του. Δὲν σχετίζεται ὁ ἴδιος πρὸς τὰ προβλήματά του, ἀλλὰ πρὸς τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων του. Δὲν βασίζεται εἰς τὸ ἀτομικὸν του παρελθόν, ὅταν ἐκφράζεται, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐπιτηδειότητα, ὅσων ἔχουν ὡς ἔργον τὴν σκέψιν καὶ τὴν διαγωγὴν του.

Ἡ κατασκευὴ ἐντυπώσεων, διαθέσεων καὶ πράξεων ἐπαναφέρει τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς παθητικῆς του στάσεως ἐναντι τῆς πραγματικότητος. Ἡ γλῶσσα ἐπέτυχεν ὅμως τὴν ἐξισορρόπησιν μεταξὺ τοῦ «ἀντικειμενικοῦ» καὶ τοῦ «ὑποκειμενικοῦ», τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιμετωπίσεώς των. Διὰ μέσου τῆς πνευματικῆς του διαστάσεως ὁ κόσμος δὲν παρέμεινεν αὐθαίρετος, ἀλλ' ἀπεκάλυψε τὰ χαρακτηριστικά του γνωρίσματα καὶ τὰ ἐσωτερικά του κίνητρα. Ἐκτοτε ὁ ἀνθρώπος ἐγνώριζε, τί τὸν περιέβαλλεν ἢ ἐπρόκειτο νὰ συμβῆ, χωρὶς νὰ τὸν ἐκφοβίζουν ἀστάθμητοι παράγοντες καὶ νὰ ἐπεμβαίνῃ ὅπωςδῆποτε εἰς τὴν φυσικὴν «τάξιν». Τὸ γεγονὸς ἀκριβῶς, ὅτι ὁ λόγος προσδιώρισε τὴν ἐκφρασιν καὶ τὴν σχέσιν τῶν ὄντων, ὑπῆρξεν οὐσιαστικῶς ἡ τακτοποίησις τῆς ὑπάρξεώς των. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς τὰ πράγματα καὶ τὰ γεγονότα δὲν ἐρεθίζουν ἀπλῶς τὸν ἀνθρώπον, ὅταν τὰ πλησιάσῃ ἢ ὅταν προκύψουν, ἀλλ' ὑπάρ-

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

χοουν και όταν ακόμη απουσιάζουν εις την αίσθητήν των εμφάνισιν. Ἡ πνευματικὴ των σύλληψις ἐθεωρήθη γενικῶς ὡς ὁ ρος διὰ τὴν παρουσίαν των. Τὸ ρῆμα «γιγνώσκειν» εἶναι εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικὴν («cognosco») συγγενὲς τοῦ «γίγνεσθαι» («gigno») καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν τοῦ «δύνασθαι» («kennen»-«können»)¹. Ὅσοι κατέχουν τὴν ὀνομασίαν, διαθέτουν εἰς τὴν στοιχειώδη βαθμίδα τῆς σκέψεως τὸ περιεχόμενον της: «Ἡ λέξις, ἣ ὁποῖα ταρασσει τὸν οὐρανὸν ἐκεῖ ἐπάνω καὶ συγκλονίζει ἐδῶ κάτω τὴν γῆν»², εἶναι ὁ πρῶτος πνευματικὸς μοχλὸς τοῦ εἶναι.

2. Ἡ γλῶσσα συνέδεσε τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ πράγματα ἐσωτερικῶς. Ὑπερεπήδησε τὴν ἐμπειρικὴν των εμφάνισιν καὶ ἀπεκάλυψε τὸν οὐσιαστικὸν των χαρακτῆρα. Βασικῶς προεξέτεινε τὴν θέλησιν εἰς τὰ φαινόμενα τοῦ περιβάλλοντος, τὰ ὁποῖα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπέκτησαν «ζωὴν» καὶ ἦτο δυνατόν νὰ ἐκφρασθοῦν, ὅπως ὠρίζεν ἡ πνευματικὴ των παράστασις. Οἱ πέτρινοι ἄνθρωποι, τοὺς ὁποῖους κατεσκεύασεν ὁ δημιουργὸς θεὸς τῶν Ἰνκα τοῦ Περου, ἔμειναν ἄψυχοι, ἕως ὅτου τοὺς ὠνόμασεν ὁ θεὸς ὑπηρέτης³. Εἰς τὴν Ἀσσυρίαν ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως ἐξηρτήθη μετὰ τὸν θάνατόν του ἐκ τῆς γραμματικῆς του ἐπιβιώσεως μεταξὺ τῶν ζώντων: «Ὅποιος ἐξαλείψῃ τὴν γραφὴν τοῦ ὀνόματός μου, νὰ τὸν καταρασθοῦν με ὀργήν... οἱ θεοὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ

1. G. Curtius: Grundzüge der griechischen Etymologie, Leipzig 1873⁴, σ. 178/79

2. H. Zimmer: Babylonische Hymnen und Gedichte, Leipzig 1911, σ. 21

3. W. Schmidt: Die Bedeutung des Namens im Kult und Aberglauben, Darmstadt 1912, σ. 27

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

οί θεοὶ τῆς γῆς καὶ νὰ ἐκμηδενίσουν... τὸ ὄνομά του!»¹
Ἡ πίστις εἰς τὸν ὄντολογικὸν σύνδεσμον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τοὺς φθόγγους, οἱ ὅποιοι τὸν ἀνακαλοῦν εἰς τὴν μνήμην, ὑπεχρέωσε μεταξὺ ἀπαιδευτῶν τὰ γράμματα νὰ τὴν ἐπαληθεύσουν: «Ἐρμῆ, κάτοχος ἴσθι τούτων τῶν ὀνομάτων... Ἐρμῆ καὶ Γῆ, ἰκετεύω ὑμᾶς... τούτους κολάζετε!»² Ἀναρίθμητα παραγγέλματα μαγικῶν καταδέσμων ἐπὶ μολυβδίνων ἐλασμάτων ἀποδεικνύουν εἰς τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους, ὅτι ὁ λαὸς ἐξηκολούθησε νὰ θεωρῇ τὴν ὀνομαστικὴν δήλωσιν ἑνὸς ἀτόμου ὡς μέσον ἐλέγχου τῆς προσωπικῆς του τύχης: «Τῷ καταχθονίῳ, εἶνα ὡσπερα ὑμῖν παρατίθομε τοῦτον τὸν δυσσεβὴν καὶ ἄνομον καὶ ἐπικατάρατον Κάρδηλον... οὕτως αὐτὸν ποιήσητε κατὰ κράβατον τιμωρίας τιμωρηθῆνε κακῷ θανάτῳ ἐκλιπῆν εἴσω ἡμερῶν πέντε ταχὺ ταχύ»³. Διὰ νὰ σωθῆ ὁ ἀσθενὴς μετὰ τὴν ἐξάντλησιν τῆς ἱατρικῆς πείρας εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, ὁ ραββῖνος μέχρι πρό τινος τὸν μετωνόμαζεν, ὡστε νὰ μὴ τὸν ἀνακαλύψῃ ὁ θανατηφόρος ἄγγελος.⁴

Ἡ πατριαρχικὴ συνήθεια τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἐπωνύμου τῶν γυναικῶν μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς νέας ἀνδρικῆς κυριότητος διὰ τοῦ γάμου ἔχει πιθανῶς ὡς βάσιν τὴν ἰδίαν πεποίθησιν εἰς τὴν δεσμευτικὴν δύναμιν τοῦ λόγου. Πρὸς διατήρησιν τῆς αὐθεντίας τοῦ ἀνδρὸς ἀπαγορεύουν εἰς τὴν γυναῖκα του τὰ ἦθη ὠρισμένων χωρῶν

1. «Historische Keilschrifttexte aus Assur», ἔκδ. C. B e r o l d, Heidelberg 1915, 13 (σ. 27)

2. «Inscriptiones Graecae». III Appendix, ἔκδ. R. W ü n s c h, Berolini MDCXCXCV, 100 (σ. 25)

3. «Sethianische Verfluchungstafeln aus Rom», ἔκδ. R. W ü n s c h, Leipzig 1898, σ. 15. Πρβλ. 40

4. W. S c h m i d t, ὡς ἀν., σ. 47

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

νά τὸν ὄνομάση, γεγονός τὸ ὁποῖον αἰτιολογεῖται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἱστορικῶς ¹. Εἰς ἄλλους τόπους οἱ κάτοικοι δὲν μαρτυροῦν εἰς ἀγνώστους, πῶς λέγονται: «Ἀνάγγειλόν μοι τὸν ὄνομά σου. καὶ εἶπεν Ἴνα τί τοῦτο ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου;» ². Τὴν ἰδίαν ἀπάντησιν ἔδωσεν ὁ θεῖος ἀπεσταλμένος εἰς τὸν Μανωὲ μετὰ τὴν ἀναγγελίαν τῆς γεννήσεως τοῦ Σαμφών: «Τί ὄνομά σοι, ἴνα, ὅταν ἔλθῃ τὸ ρῆμα σου, δοξάσωμέν σε; καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος κυρίου Ἴνα τί τοῦτο ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου;» ³. Οὔτε ὁ Μωυσῆς εἶχε κριθῆ ἄξιος τῆς θείας ἐμπιστοσύνης εἰς τὴν παράκλησίν του νὰ μάθῃ ἐκ μέρους τίνος ἐστέλλετο εἰς τὴν Αἴγυπτον νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς συγγενεῖς του: «Ἐρωτήσουσίν με τί ὄνομα αὐτῶ; Τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς; καὶ εἶπεν ὁ θεὸς Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν» ⁴. Μεταξὺ τῶν δυτικῶν Σημιτῶν, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζουσαν τὸν σεληνιακὸν θεὸν εἰς τὴν καθημερινὴν χρῆσιν μεταφορικῶς «ὁ πατήρ μου», «ἡ δικαιοσύνη μου», «ὁ βράχος μου», «ἡ σωτηρία μου» ἢ «ὁ φόβος μου» ⁵, τὸ θεῖον ὄνομα πρέπει νὰ διαφυλάξῃ διὰ τὸν κρίσιμον χρόνον τὴν συναρπαστικὴν του δύναμιν. Εἰς τὴν Σουμερίαν τῆς 3ης χιλιετίας π.Χ. ἡ νομαδικὴ αὐτὴ ἐγκράτεια ἐπέτρεπε τὴν προσφώνησιν τοῦ θεοῦ μόνον εἰς τὸν βασιλέα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐορτῆς τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου ⁶, ἐνῶ ἄλλοι πρωτόγονοι λαοὶ ἀπεσιώπησαν τὸ πατρικὸν γένος, διὰ νὰ τὸ ἐκθειά-

1. Ἱστορίας I 146, 2/3

2. Γενέσεως AB' 30

3. Κριτῶν II' 17/18

4. Ἐξόδου Γ' 14

5. F. Hommel: Ethnologie und Geographie des alten Orients, München MCMXXVI, σ. 95

6. A. Jeremias: Handbuch der altorientalischen Geisteskultur, Berlin 1929², σ. 282

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

σουν μόνον εἰς τὰ ἔθνικά των ἄσματα¹. Ἡ σιγή αὐτή ἐξέφρασε τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς δυνάμεως δυσπροσαρμόστων εἰς τὰ ἱστορικά δεδομένα θεῶν, οἱ ὅποιοι, ὅσον ὀλιγώτερον ἐθεωροῦντο κύριοι τῆς καταστάσεως, τόσον περισσότερον ἐδέχοντο, διὰ νὰ ἐκμηδενίσουν τὴν ἀμφιβολίαν, νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀποστολεῖς τῶν καταστροφῶν, ὥστε νὰ παρατηρηθῇ μεταξύ τῶν ὄπαδῶν των μία τάσις νὰ τεθοῦν εἰς τὸ περιθώριον τῆς ζωῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν μία συνειδητὴ ἀποφυγὴ τῆς ἐπικλήσεώς των ἐκ φόβου, μήπως διὰ τῆς ἐπεμβάσεώς των γίνουσι πρόξενοι κακῶν: «Πολλοὶ πεφόβηνται περὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὡς τι δεινὸν μηνύοντες»².

Ὁ πολιτισμὸς βεβαίως μετέθεσε τὸ σύνολον σχεδὸν τῆς γλωσσικῆς παρακαταθήκης τοῦ ἀστέγου βίου ἐπὶ ἄλλου ἐπιπέδου καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημιούργησε μίαν ἀπόστασιν μεταξύ τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν πραγμάτων, οὕτως ὥστε ἡ γλῶσσα νὰ παρουσιασθῇ ἐκ νέου ὡς προσπάθεια νὰ ὀρισθοῦν, ὅσα ἰσχύουν, χωρὶς νὰ φαίνωνται. Ὡς δήλωσις τῆς «ὑποστάσεως» τῶν ὄντων, ἡ ὁποία δὲν ἔθιγε τὴν αἴσθησιν, ἡ ἔννοια διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀπέκτησεν ἀπὸ τῆς Ἰωνικῆς ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἐξήρτησε τὴν ζωὴν ἐκ τῆς λογικῆς σταθμίσεως τῶν κοινωνικῶν ὑποθέσεων, μίαν τιμὴν, ἡ ὁποία ἔφθασε διὰ τῆς Πλατωνικῆς ἰδεολογίας εἰς τὸ σημεῖον νὰ καταγγείλῃ τὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα ὡς παραπλανητικὸν παράγοντα τῆς γνώσεως. Διὰ νὰ κινηθῇ ἀσφαλῶς ἡ προσοχὴ πρὸς μίαν περιοχὴν ἐπέκεινα τῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρίας, ἔπρεπε προηγουμένως ὁ ἀνθρώπινος κό-

1. C. Estermann: Clans et alliances entre clans- («Anthropos», Freiburg i. d. Schweiz XLVII τόμ. 1952, σ. 594)

2. Πλάτωνος: Κρατύλου 404 Ε

σμος να προκαλέσει γεγονότα, δια τῶν ὁποίων ἀνετράπησαν τὰ κοινωνικά ἐρείσματα τῆς ζωῆς, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ μείνη ἔκθετος εἰς τὴν φορὰν τῶν ἱστορικῶν ρευμάτων. Ἡ πνευματικὴ ὁμως ἀναχώρησις τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῶν πραγματικῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς του χάριν τῆς ἐσωτερικῆς του ἀσφαλείας εἰς ἓνα ὑπερβατικὸν κόσμον, ἐβοήθησε τὴν μεταπροσανατολιζομένην πραγματικότητα νὰ ἐξελιχθῆ χωρίς γλωσσικὸν ἔλεγχο, νὰ προσλάβῃ δηλαδή ἐκ νέου δαιμονικὸν χαρακτῆρα. Ἐνῶ ἦτο σύμβολον διὰ τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν ἀντικειμενικότητα, ὁ «κόσμος» μετεβλήθη τότε εἰς ἐνδιαίτημα πονηρῶν ἐξουσιῶν παρὰ τὴν προσπάθειαν τοῦ Ἀριστοτέλους νὰ προσγειώσῃ τὴν σκέψιν εἰς τὰ συγκεκριμένα φαινόμενα τῆς ὑπάρξεως, διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος, τί ἀκριβῶς τὸν ἀπασχολεῖ καὶ τί θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν ἐνδιαφέρῃ, προκειμένου νὰ ζήσῃ, «ἢ ἄνθρωπός ἐστιν»¹.

3. Ἡ ἐποχὴ μας εὐρίσκεται περίπου εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν. Ὁ τεχνικὸς μετασχηματισμὸς τῆς πραγματικότητος καταργεῖ τὰ παραδοσιακά της μέτρα καὶ ἀντιστρατεύεται ἢ διαψεύδει, ὅ,τι ἐθεωρήθη ἄλλοτε ὡς κοινωνικὴ ἀρετὴ ἢ ἐμπειρικὴ βεβαιότης. Τὸ νέον εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀλλαγὴ, ἢ ἐπικράτησις μιᾶς νέας καταστάσεως, ἀλλ' ἡ τοποθέτησις τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς κατηγορίας τοῦ «νεωτερισμοῦ» καὶ ἡ ἀπόρριψις ἐπομένως τῶν «στατικῶν» ἀξιῶν ἕνεκα τοῦ εἰδικοῦ των περιεχομένου καὶ διότι χαρακτηρίζονται ὑπὸ τοῦ αἰτήματος τῆς μονιμότητος. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὸν καιρὸν νὰ συνάψῃ δεσμοὺς πρὸς τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα τὸν αἰφνιδιάζουν καὶ τὸν ἐγκα-

1. Ἠθικῶν Νικομαχείων Κ' 8 (p. 1178 b 5)